

KOŚCIÓŁ JAKO CIAŁO MISTYCZNE WEDŁUG ŚW HIERONIMA

Działalność św. Hieronima różnie oceniano na przestrzeni dziejów. Współcześni Hieronima widzieli w nim przede wszystkim teologa-polemistę, a do pracy jego jako tłumacza Pisma św. ustosunkowani byli przeważnie negatywnie. Następne pokolenia na pierwszy plan wysunęły zasługi, jakie Hieronim położył około tłumaczenia i wyjaśniania Pisma św., mniej zaś doceniały jego wkład do teologii. Ocena ta znalazła swój szczytowy punkt w opinii Harnacka utrzymującego, że w historii rozwoju dogmatu można pominąć Hieronima zupełnym milczeniem¹. Jakby w odpowiedzi Harnackowi ostatnie dziesiątki lat przyniosły opracowania Hieronimowej mariologii, eschatologii, soteriologii, nauki o natchnieniu biblijnym, o Eucharystii, o konieczności łaski². Prawdopodobnie łańcuch tego rodzaju prac wzbogaci się o nowe ogniwa. Współczesne zainteresowanie zagadnieniami teologii Ciała Mistycznego stawia przed nami pytanie, czy na tym odcinku pozostawił Hieronim poglądy, które trzeba uwzględnić

¹ *Lehrbuch der Dogmengeschichte*, wyd. 4, Tübingen 1910, t. III, s. 28.

Schade L., *Die Inspirationslehre des hl. Hieronymus*, Freiburg i. B. 1910; Niessen J., *Die Mariologie des hl. Hieronymus*, Münster i. W. 1913; Węglewicz M., *Doctrina S. Hieronymi de SS, Eucharistia*, Roma 1931. Fayey J., *Doctrina S. Hieronymi de gratiae necessitate*, 1937; O'Connell J. P., *The Eschatology of S. Jerome*, Mundelein 1948; Ulatowski S., *Idea soteriologiczna w pismach apologetycznych św. Hieronima*, *Miscellanea Theologica*, Warszawa 1936, s. 179—198.

w badaniu rozwoju tej ważnej i tak aktualnej kwestii teologicznej³.

Idee eklezjologiczne Hieronima znajdujemy rozproszone po wszystkich jego dziełach, chociaż żadnego z nich nie poświęcił w całości traktatowi o Kościele. Uwaga Hieronima skupia się zazwyczaj na strukturze zewnętrznej Kościoła, na jego aspekcie społecznym i widzianym. Hieronim świadomy jest jednak tego, że uorganizowanie zewnętrzne nie wyczerpuje natury Kościoła. lecz poza elementami widzialnymi kryje się rzeczywistość wyższego rzędu.

1. POJĘCIE KOŚCIOŁA JAKO CIAŁA CHRYSTUSOWEGO

Prawda o Kościele jako organizmie nadprzyrodzonym będącym Ciałem Chrystusa staje przed św. Hieronimem jako problem do wyjaśnienia w komentarzach listów św. Pawła, które należą do pierwszych dojrzałych owoców pracy komentatorskiej Hieronima⁴. Chociaż komentarze te są dość zwięzłe, Hieronim nie ogranicza się tylko do powtórzenia własnymi słowami myśli św. Pawła o Ciele Mistycznym, ale dorzuca także wyjaśnienia, w których przejawiają się jego własne poglądy na te zagadnienia.

Oczywiście często zadawała się tylko prostym stwierdzeniem, że Kościół jest Ciałem Chrystusowym i myśl ta powraca pod pióro Hieronima również w późniejszych dziełach. Prócz tego znajdujemy także nierzadko, zwłaszcza właśnie w komentarzach do listów św. Pawła, poglądy, które są własnością św. Hieronima.

Przede wszystkim twierdzi Hieronim, że utworzenie Ciała Chrystusowego-Kościół jest celem przyścia na świat Słowa

³ Nauka Hieronima o Ciele Mistycznym nie znalazła (poza kilkoma pobieżnymi wzmiankami w przypisach) uwzględnienia nawet w tak obszernym dziele jak Mersch E., *Le Corps Mystique du Christ*, Bruxelles—Paris 1951, t. I—II, 3 wyd.

⁴ Cavallera F., *Saint Jérôme, sa vie son oeuvre*, Première partie, Louvain 1922, t. I, str. 138—142, t. II, st. 27, 118.

Bożego⁵. Chrystus tworzy swe Ciało nowe ze swego boku i w ten sposób powstaje Kościół.

W Kościele będącym Ciałem Chrystusa, Głową jest sam Zbawiciel. Wyjaśnianie listu do Efezjan dostarcza Hieronimowi wielokrotnie okazji do poruszania tego tematu. Chociaż często powtarza, że Chrystus jest Głową Kościoła⁶, jednak poza to twierdzenie nie wychodzi i dokładniej tego nie wyjaśnia. Nie podaje racji, dla których Chrystus jest Głową swego Ciała, ani nie zastanawia się nad uzgodnieniem tego twierdzenia z poglądami swymi o Piotrze jako głowie Kościoła. Twierdzenia Hieronima na tym odcinku są tylko echem słów św. Pawła.

Pewnym wnioskiem wyprowadzonym przez Hieronima z prawdy, że Chrystus jest Głową Kościoła, jest twierdzenie Hieronima, że wyznania grzechów i wołania pokutne o darowanie win zawarte w Psalmach, są wkładane w usta Chrystusa, ponieważ Chrystus, choć sam nie ma grzechu, występuje jednak jako Głowa swego Ciała, w którym są członki obarczone grzechem⁷.

Inny wniosek wypowiada Hieronim w komentarzu do Izajasza, gdy twierdzi, Kościołowi należy się część szczególna ze względu na to, że Głową jego jest Chrystus⁸.

Hieronim zajmuje się także problemem połączenia Chrystusa-Głowy z Kościołem-Ciałem. W komentarzu listu do Efezjan pisze, że Kościół uczyniony jako nowa Ewa z żebra Chrystusowego jest włożony na nowo w bok Chrystusa na miejsce żebra i w ten sposób tworzy jedno Ciało Chrystusowe⁹.

⁵ In Ephes. II 5, 32 (PL 26, 569 C): *...quod... Dominus noster atque Salvator... venerit ad terras propter suum corpus Ecclesiam et de suo eam latere fabricaturus sit et propter illam Verbum caro factum sit.*

⁶ Np. In Ephes. I 1, 22 (PL 26, 493 A); II 4, 13 (533 C). II 5, 22—23 (564 A—C).

⁷ Cfr. *Adv. Pelagianos* II 19 (PL 23, 581 C — 582 D); *Comment. in Ps. 37* (Anecd. Mared. III 1, 44—45): *Peccatum Christi humani delicta sunt generis.*

⁸ In Is. XIII 49, 22 (PL 24, 490—491).

⁹ In Ephes. II 5, 31 (PL 26, 568 D — 569 A).

Obraz ten zawiera ideę zespolenia Chrystusa z Kościołem silniejszego niż tylko moralne. Potwierdza tę myśl Hieronim, gdy na innym miejscu tego samego komentarza twierdzi, że Ciało Chrystusowe żyje jednym i tym samym życiem co Chrystus¹⁰

Życie Chrystusowe udzielone przez Głowę całemu Ciału nie płynie bezpośrednio z natury Bożej, lecz zdaniem Hieronima jest udzielane całemu Ciału za pośrednictwem człowieczeństwa Chrystusowego¹¹.

Życiem tym jest według Hieronima łaska, która w niejednakowym stopniu udzielana członkom, różnicuje je między sobą¹². Łaska ta ożywiająca całe Ciało Chrystusowe¹³ jest owocem Eucharystii¹⁴. Brak jednak dowodów, które by pozwoliły dokład-

¹⁰ In Ephes. I 2, 1 (PL 26, 498 C): *Deus ergo qui dives est in misericordia et dives propter charitatem suam qua dilexit hominum genus, et charitatem non simplicem, sed multam, cum essemus mortui propter delicta nostra, vivificavit nos et non solum vivificavit (parum quique hoc erat bonitati et magnitudini eius), sed vivificavit cum Christo Jesu, unam atque eandem nobis tribuens vitam habere cum Christo*

¹¹ In Ephes. II 5, 30 (PL 26, 568 A): *Membra autem sumus corporis Christi non secundum naturam divinitatis aeternae, sed iuxta id, quod hominem dignatus est assumere.*

¹² In Ephes. II 3, 5 (PL 26, 512 B): *Concorporales autem illud significat, ut quemadmodum in uno corpore plura sunt membra, verbi causa oculi, manus, aures, pedes, venter et genua, et cum in uno sint corpore, habeant differentias suas et pro se invicem laetantur et doleant, sic, licet diversas habeant gratias, qui in Christo credidere, in uno tamen sint Ecclesiae corpore conglobati.*

¹³ Ep. 121, 10 (CSEL 56, 43).

¹⁴ Adv. Jovin. II 29 (PL 23, 340 C — 341 A): *Jam supra diximus et nunc plenius inculcandum est, non nos secundum naturam, sed secundum gratiam unum esse in Patre et Filio. Neque enim eiusdem substantiae est (quod Manichaei solent dicere) anima humana et Deus. Sed, Dilexisti, inquit, eos sicut et me dilexisti. Vides ergo quod in consortium substantiae eius assumitur, non naturae esse, sed gratiae, et ideo nos diligit, quia Filium dilexit Pater et membra diliguntur, scilicet in corpore. Quotquot enim receperunt Christum dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt. Verbum caro factum est, ut nos de carne transiremus in Verbum. Nec Verbum desiit esse quod fuerat, nec homo perdidit esse, quod natus est. Vis scire quomodo cum Christo unum*

niej określić jaką rolę w życiu Ciała Chrystusowego przypisuje Hieronim temu sakramentowi¹⁵.

Hieronim zawsze utożsamia Ciało Chrystusowe z Kościołem widzialnym¹⁶, a nawet w komentarzu do proroka Izajasza wyraźnie zaznacza, że w Kościele zawiera się całe Ciało Chrystusowe, a więc nie może być członkiem Ciała Chrystusowego, kto nie przynależy do Kościoła widzialnego¹⁷.

Warunkiem przynależenia do Kościoła-Ciała Chrystusowego jest — według Hieronima — wiara prawdziwa i chrzest. Na wielu miejscach podkreśla Hieronim, że Ciało Chrystusowe jest społecznością wierzących¹⁸. Zewnętrznym zaś przejawem wiary jest przyjęcie chrztu — stąd mówi Hieronim, że chrzest jest bramą przez którą wchodzi się do Kościoła¹⁹.

corpus efficiamur? Doceat te ipse, qui condidit: Qui comedit carnem meam et bibit sanguinem meum, hic in me manet et ego in illo, sicut misit me vivens Pater et ego vivo propter Patrem et qui comedit me, vivit propter me. Iste est panis qui de caelo descendit.

¹⁵ M. Węglewicz (o. c., s. 93—95) nawet nie posługuje się przytoczonym tekstem (Adv. Jovin. II 29), lecz opierając się jedynie na wzmiance o jednym oltarzu w kościele, o sprawowaniu Eucharystii przez biskupa Rzymu na relikwiach Piotra i Pawła oraz na porównaniu objawienia z Ciałem Chrystusa od razu wnioskuje, że Hieronim przypisuje Eucharystii pierwszorzędne znaczenie (*principalis valor*) w życiu Kościoła oraz konkluduje, że według Hieronima: *In totam igitur vitam Ecclesiae publicam et privatam, in vitam simplicis fidelis et Ecclesiae ministri atque Praesulis Augustissimum Sacramentum influit eamque illuminat, fovet, nutrit atque sanctificat*. Zdanie wyraża treść prawdziwą, ale gdzie dowody, że głosił to św. Hieronim?

¹⁶ In Ephes. II 4, 3 (PL 26, 526 D — 527 A): *Unum corpus et unus Spiritus... simpliciter unum corpus Christi intelligitur, quae est Ecclesia*. In Ezech. VIII 27, 3 (PL 25, 259 C): *Vera autem et perfecta pulchritudo in nullo hominum, nisi in Christi corpore, quod interpretatur Ecclesia*.

¹⁷ In Is. XIII 49, 22 (PL 24, 491 A): *...Ecclesia, quae totum Christi corpus amplectitur*.

¹⁸ In Ephes. II 3, 5 (PL 26, 512 B); II 4, 30 (568 A—B); II 5, 31 (569 A); Adv. Jovin. II 30 (PL 23, 341 C—D); Tract. de Ps. 132 (Anecd. Mared. III 2, 250); de Ps. 133 (253—254); de Ps. 86 (105); de Ps. 77 (63).

¹⁹ In Soph. 1, 10 (PL 25, 1413 C); Tract. de Ps. 86 (Anecd. Mared. III 2, 103).

Utrzymanie łączności między członkami Kościoła nie wysuwa się u Hieronima jako warunek pozostawiania częstką organizmu Ciała Chrystusowego. Wspomina wprawdzie o staraniach zarówno wiernych jak heretyków, usiłujących wykazać swą rzeczywistą lub pozorną łączność z Kościołem²⁰, ale nie podkreśla jej wyraźnie jako warunku przynależenia do Kościoła. Być może według myśli św. Hieronima warunek ten jest już zawarty w wyznawaniu prawdziwej wiary, która znajduje się tylko w Kościele Chrystusowym. Chcąc więc wyznawać prawdziwą wiarę, trzeba być złączonym z Kościołem.

Należący do Kościoła jako członkowie Ciała Chrystusowego tworzą jeden wielki organizm²¹. Ciało Chrystusowe-Kościół nie jest tworem jednorodnym, lecz zróżnicowanym, ponieważ nie wszystkie części tworzące ten organizm są tego samego rodzaju. Stąd Ciało Chrystusowe, podobnie jak ciało ludzkie, ma członki, które są różnorodne i spełniają niejednorodne funkcje.

Hieronim wymienia różne rodzaje członków ciała ludzkiego, wspomina nawet ich rolę w ciele, zaznacza ogólnikowo, że w Ciele Chrystusowym znajdują się ich odpowiedniki. Szczególnie mocno podkreśla zróżnicowanie członków i organów Ciała Chrystusowego w dziele przeciw Jowinianowi.

Jowinian bowiem głosi, że chrzest udziela człowiekowi nie-
możność zgrzeszenia. Według Jowiniana istnieje zupełna równość zasług między tymi, którzy zostali ochrzczeni. Nie ma więc istotnej różnicy w zasłudze między zachowaniem dziewictwa a życiem w małżeństwie, powstrzymaniem się od pokarmów, a używaniem ich bez ograniczeń. Wszyscy członkowie Kościoła niczym nie różnią się między sobą i czeka ich jednakowa nagroda po śmierci²².

Twierdzenia te wywołują duże oburzenie Hieronima, który w dziele swym przeciwstawia się Jowinianowi i podkreśla, że

²⁰ Ep. 15, 2 (CSEL 54, 64); Ep. 16, 2 (CSEL 54, 69); Ep. 127, 5. 10 (CSEL 56, 149. 153).

²¹ Adv. Pelag. I 16 (PL 23, 532 C); In Ephes. II 4, 30 (PL 26, 568 A—B).

²² Ctr. Haller W., *Jovinianus*, Leipzig 1897, s. 132—150; Forget J., *Jovinien*, DTC VIII 1577—1580; Adv. Jovin. II 18—20 (PL 23, 326—329).

w ciele ludzkim są różne członki, które mają niejednakowe zadania do spełnienia, stąd też różna jest ich konieczność dla organizmu. Hieronim usiłuje wykazać Jowinianowi, że organizm ludzki rzeczywiście posiada różne członki, których konieczność dla organizmu nie jest jednakowa²³.

Podobnie wielki organizm Ciała Chrystusowego ma różnej wartości członki, które spełniają w nim niejednakowe funkcje, potrzebne do jego życia i rozwoju. Św. Hieronim powstrzymuje się jednak najczęściej od identyfikowania poszczególnych rodzajów ludzi w Kościele z członkami ciała ludzkiego. Kiedy w innych dziełach powraca do tego zagadnienia zadawała się ogólnikowym stwierdzeniem złożoności i zróżnicowania Ciała Chrystusowego na podobieństwo ciała ludzkiego, a nie dokonuje szczegółowego porównania i utożsamienia²⁴. Podziwiać trzeba umiar św. Hieronima w tej sprawie, gdzie jego umysł satyryczny miał tak ponętną okazję do rozprawiania podobieństw, które mogłyby razić nas swą drastycznością.

Jedynie w homilii do Mt 18, 7—9 najogólniej zaznacza Hieronim, że uczeni ludzie, którzy znają sens Pisma św., są oczami Kościoła. Inni znów są rękami, które działają, a inni tylko nogami, które umożliwiają rękom wykonywanie pracy²⁵.

Różnorodność członków Ciała Chrystusowego-Kościoła przedstawia Hieronim także za pomocą innych obrazów. Jak mia-

²³ Adv. Jovin. II 30 (PL 23, 341 C—D); II 29 (340 B): *(credentes) pariter congregati unum corpus Christi efficiunt. Hic iam quaeritur in corpore, qui pedibus Christi dignus sit, qui capite, qui oculus eius sit, qui manus.*

²⁴ In Ephes. II 3, 5 (PL 26, 512 B): *Concorporales autem illud significat, ut quemadmodum in uno corpore plura sunt membra, verbi causa oculi, manus, aures, pedes, venter et genua, et cum in uno sint corpore, habeant differentias suas et pro se invicem laetentur et doleant, sic, licet diversas habeant gratias, hi qui in Christo credere, in uno tamen sint Ecclesiae corpore conglobati.* In Zach. I 3, 6 (PL 25, 1508 B): *„alios in Ecclesia constituens prophetas, alios apostolos, alios doctores, alios signa facientes, alios pro oculis habens, alios pro manibus, alios pro pedibus... Ep. 52, 9 (CSEL 54, 431): Alius in Ecclesia oculus est, alius lingua, alius manus, alius pes, alius auris, venter et caetera. Lege Pauli ad Corinthios: diversa membra unum corpus efficiunt.*

²⁵ Hom. in Mt 18, 7—9 (Anecd. Mared. III 2, 74).

nowicie bogaty posiadacz ma różne rodzaje sług i zwierząt, tak Chrystus posiada w Kościele różne rodzaje ludzi²⁶. Gdzie indziej zaś członków Ciała Chrystusowego porównuje Hieronim do różnych strumieni, które biorą początek ze wspólnego źródła²⁷. Tę samą prawdę o zróżnicowaniu członków Kościoła przedstawia Hieronim za pomocą Pawłowych obrazów naczyń, uczynionych z różnych materiałów i budowli wzniesionych z niejednakowego budulca na wspólnym fundamencie Chrystusie²⁸.

Pisząc komentarz listu do Efezjan, pod wpływem Orygenesesa²⁹ skłonny jest Hieronim do przypisywania także aniołom pewnego miejsca w Kościele³⁰, ponieważ twierdzi, iż również aniołom w jakiś bliżej nieznan sposób pomogło odkupienie Chrystusowe³¹. W późniejszych jednak pismach Hieronima nie spotykamy śladów tej opinii, którą najprawdopodobniej później porzuca, ponieważ podczas sporów orygenistycznych tłumaczy list wielkanocny Teofila, biskupa aleksandryjskiego, w którym ten potępia twierdzenie Orygenesesa, jakoby Chrystus umarł na krzyżu także za demony³², a potem w r. 410 sam Hieronim piętnuje błędne poglądy Orygenesesa odnośnie aniołów³³.

²⁶ In Eccles. 2 (PL 23, 1079 A—C).

Tract. de Ps. 97 (Anecd. Mared. III 2, 148).

²⁸ Adv. Jovin. I 3 (PL 23, 223 A—B).

²⁹ Origenes, De principiis I 6, 2 (PG 11, 166—168).

³⁰ In Ephes. I 2, 19 (PL 26, 507 A—B): *Potest autem omnis aedificatio super fundamentum apostolorum prophetarumque constructa, non solum nos, sed et caelestes significare virtutes, ut universi pariter fiant habitaculum Dei in spiritu: incongruum quippe eos aiunt, ex hominibus aedificationem compactam atque concordem crescere in templum sanctum in Domino fierique habitaculum Dei in spiritu, angelos autem et beatas quasque virtutes, quae in caelestibus Deo serviunt, ab hac felicitate alienas existimari.*

³¹ In Ephes. II 4, 10 (PL 26, 531 C): *Descendit ergo in inferiora terrae et ascendit super omnes caelos Filius Dei, ut non tantum legem prophetasque compleret, sed et alias quasdam occultas dispensationes, quas solus ipse novit cum Patre. Neque enim scire possumus, quomodo et angelis et his, qui in inferno erant, sanguis Christi profuerit, et tamen quin profuerit nescire non possumus.*

³² Ep. 96, 10—12 (CSEL 55, 168—172).

³³ Ep. 124, 3 (CSEL 56, 98—99).

Członkowie Ciała Chrystusowego — Kościoła są częściami żywego organizmu i spełniając w nim różne funkcje dążą do udoskonalenia samych siebie. Budowanie bowiem Ciała Chrystusowego nie dokonuje się jednorazowo, gdy Chrystus jako nowy Adam kształtuje z żebra swego Ewę — Kościół. Dalsze budowanie i wzrastanie odbywa się stale. Chrystus „podnosi“ członki swego Ciała z ziemi do nieba³⁴.

Św. Hieronim nie ma jasnego wyobrażenia, na czym polega owo dalsze budowanie Ciała Chrystusowego. W komentarzu listu do Efezjan podaje zdanie Orygenesusa o końcowym oczyszczeniu i przemianie wszystkiego, ku któremu być może wówczas odnosił się przychylnie, lecz potem wypiera się tego na skutek zarzutów Rufina³⁵. Pewnym jest jednak, że według poglądów Hieronima prawdziwie i w pełnym znaczeniu Ciałem Chrystusowym jest dopiero Kościół nie mający w sobie już żadnej zmazy ani zmarszczki, a Kościół jeszcze nie całkowicie doskonały w swych członkach jest Ciałem Chrystusowym w mniej pełnym znaczeniu tego słowa³⁶.

2. PRZYNALEŻNOŚĆ GRZESZNIKÓW DO CIAŁA CHRYSTUSOWEGO

Oдноśnie stosunku grzeszników do Ciała Chrystusowego — Kościoła spotykamy u św. Hieronima teksty, które zdają się wykluczać grzeszników z Kościoła.

Już w liście 22 pisanym do Eustochium w r. 384 ubolewa Hieronim nad tym, że Kościół-Matka codziennie traci ze swego

³⁴ In Amos III 9, 6 (PL 25, 1142 B): *Et non solum de costa Adam in typum Ecclesiae semel aedificavit Evam, sed quotidie credentes et membra corporis sui aedificat et de terris ad caelum levat, ut in illis ipse condescendat.*

³⁵ In Ephes. II 4, 16 (PL 26, 534—535); Adv. Rufin. I 26—27 (PL 23, 437—438).

³⁶ In Gal. I 1, 2 (PL 26, 337 C): *Dupliciter Ecclesiam posse dici, et eam, quae non habet maculam aut rugam et vere corpus Christi sit, et eam quae in Christi nomine absque plenis perfectisque virtutibus congregatur.*

³⁷ Cfr. Cavallera, o. c., t. II, s. 24, 44, 54.

łona wiele dziewic, które upadają³⁸. W komentarzu zaś do czterech listów św. Pawła, pierwszych pracach egzegetycznych pisanych w Betlejem w r. 387—389³⁹, zaznacza również, że grzesznicy nie należą do Ciała Chrystusowego, ponieważ Kościół Chrystusa nie ma w sobie zmarszczki ani skazy, grzesznik więc jako zbrukany winami nie może należeć do Kościoła ani być poddany Chrystusowi⁴⁰. Grzechy — twierdzi Hieronim — wykluczają z Kościoła na równi z herezją, z tą różnicą, że grzesznik jest przez kapłana wypędzany, a heretycy sami usuwają się z Kościoła⁴¹.

W liście zaś do Rustyka o pokucie pisze Hieronim, że nie należy płakać nad poganinem ani żydem, którzy nie należeli do Kościoła, lecz nad tymi, którzy przez zbrodnie i grzechy wycho-
dzą z Kościoła i nie chcą do niego powrócić⁴².

Tę samą opinię powtarza Hieronim w r. 406 w komentarzach do proroków Joela i Zachariasza⁴³, a potwierdza w r. 410 w komentarzu do Ezechiela⁴⁴.

Zdania te, tak surowe w swoim rygcryźmie, stają się zrozumiałe w świetle poglądów Hieronima na Kościół — Ciało Mistyczne. Zauważyliśmy już powyżej, że Hieronim zna dwa stadia rozwoju Ciała Chrystusowego. W stadium końcowym Kościół nie będzie miał na sobie żadnej skazy i dopiero wtedy będzie prawdziwie i w pełnym znaczeniu Ciałem Chrystusowym. W obecnym, początkowym stadium Kościół w swych członkach nie ma jeszcze pełnych i doskonałych cnót, występują grzechy i wady.

Rozróżnienie powyższe pojawia się u św. Hieronima już w pierwszym dziele polemicznym, pisany w Antiochii w latach

³⁸ Ep. 22, 13 (CSEL 54, 160).

³⁹ Cavallera, o. c., t. II, s. 27, 118.

⁴⁰ In Ephes. III 5, 24 (PL 26, 564 D).

⁴¹ In Tit. 3, 10 (PL 26, 632 C — 633 C); Comment in Ps. 136 (Anecd. Mared. III 1, 93).

⁴² Ep. 122, 1 (CSEL 56, 61).

⁴³ Cfr. Cavallera, o. c., t. II, s. 51—54. In Joel. 1, 13 (PL 25, 1005 A); In Zuch. II 8, 13 (PL 25, 1544).

⁴⁴ Cfr. Cavallera, o. c., t. II, s. 52, 53, 55. In Ez. X 32, 17 (PL 25, 328 B).

377—379 przeciw lucyferianom⁴⁵, którzy odłączają się od Kościoła, nie chcą uznać pojednania, które synod aleksandryjski udziela w r. 362 biskupom, którzy podczas prześladowania Konstancjusza podpisali formułę w Rimini. Lucyferianie występują w obronie nieskażoności Kościoła Chrystusowego i głoszą, że Kościół nie powinien przywracać stanowisk biskupom, którzy raz załamali się w wierze⁴⁶.

Hieronim występuje przeciw owemu przesadnemu purytanizmowi lucyferian i twierdzi, że zupełne oczyszczenie z win jest dziełem samego Chrystusa⁴⁷, a więc Kościół w obecnym swym stanie posiada jeszcze także członków obarczonych winami.

Naukę o dwóch stadiach rozwoju Ciała Chrystusowego jasno wyraża Hieronim w komentarzu listu do Galatów⁴⁸ oraz listu do Efezjan, w którym wyraźnie głosi, że członkowie Kościoła są oczyszczani z win⁴⁹. Ta sama myśl powraca jeszcze raz w dziele przeciw pelagianom, pisanym w roku 415⁵⁰, w którym Hieronim zarzuca pelagianom, że głoszą doskonałość Kościoła już na ziemi, podczas, gdy pełnia doskonałości Kościoła zaistnieje dopiero na końcu świata⁵¹.

Na podstawie powyższych tekstów św. Hieronima odnosimy wrażenie, że rozróżnienie dwóch etapów rozwoju Kościoła — Ciała Chrystusowego, powracające często w dziełach Hieronima, nie sprowadza się według niego tylko do przeciwstawienia Kościoła uwielbionego w niebie Kościołowi mającemu jeszcze winy i zmyły w swych członkach na ziemi. Wydaje się, że owo przeciwstawienie znajduje według Hieronima swój wyraz także w niejednakowym sposobie przynależenia sprawiedliwych i grzeszników do Kościoła ziemskiego.

Grzesznicy bowiem zdaniem Hieronima choć przynależą jeszcze do Kościoła ziemskiego, nie żyją jednak pełnym życiem,

⁴⁵ Cfr. Cavallera, o. c., t. I, s. 56—58; t. II, s. 18—19.

⁴⁶ A mann E., Lucifer de Cagliari, DTC IX 1032—1044.

⁴⁷ Alterc. Lucif. 22 (PL 23, 186 B).

⁴⁸ In Gal. I 1, 2 (PL 26, 337 C).

⁴⁹ In Ephes. II 5, 24 (PL 26, 564 D — 565 A).

⁵⁰ Cfr. Cavallera, o. c., t. II, s. 55.

⁵¹ Adv. Pelag. II 13 (PL 23, 610 D — 611 A).

które Chrystus udziela swym członkom i dlatego może o nich Hieronim z całą słusnością mówić, że nie należą w sposób pełny do Ciała Chrystusowego na ziemi, a w żadnym wypadku nie będą należeć do Kościoła uwielbionego, ponieważ śmierć w grzechu odłączy ich już całkowicie od Ciała Chrystusowego.

Powyższy ten wniosek potwierdza wiele zdań i obrazów, których używa Hieronim w swoich dziełach, gdy mówi o Ciele Chrystusowym i grzesznikach.

Często mianowicie powtarza, że Ciało Chrystusowe zawiera w sobie wszystkich wierzących⁵³ Grzesznicy natomiast przez popełnione grzechy — z wyjątkiem grzechów przeciwnych wierze — nie tracą wiary, a więc należą do Ciała Chrystusowego, składającego się właśnie z wierzących.

Następnie w komentarzu listu do Efezjan pisze Hieronim, że Chrystusowi jako Głowie Ciała-Kościoła podlegają wszyscy członkowie, lecz święci dobrowolnie, grzesznicy natomiast z konieczności⁵⁴.

Ponieważ grzesznicy należą do Ciała Chrystusowego, można — twierdzi Hieronim — przypisywać jego Głowie - Chrystusowi prośby o odpuszczenie grzechów, znajdujące się w psalmach. Są one prawdziwe w ustach Chrystusa, który sam nie popełnił żadnego grzechu, ponieważ jako Głowa reprezentuje on całe swe Ciało, w którym są także grzesznicy⁵⁵.

Jedynie w świetle prawdy o przynależności grzeszników do Ciała Chrystusowego zrozumiałym się staje tłumaczenie przez Hieronima błędnej lekcji Gal. 5, 24, którą przyjmuje Orygenes. Zamiast tekstu: *Qui autem sunt Christi, carnem crucifixerunt*

Cfr. In Ephes. II 5, 24.

⁵³ In Philem, 4 (PL 26, 646 B): *Omnes credentes secundum apostolum Christi corpus efficiuntur*. Adv. Jovin. II 29 (PL 23, 340 B); Ep. 78, 18 (CSEL 55, 67); Tract. de Ps. 133 (Anecd. Mared. III 2, 254); In Ez. III 12, 17 (PL 25, 110 n).

⁵⁴ In Ephes. I 1, 22 (PL 26, 493 A); Adv. Pelag. I 18 (PR 23, 534 D).

Cfr. Adv. Pelag. II 19 (PL 23, 581 C — 582 D); Comment. in Ps. 37 (Anecd. Mared. III 1, 44—45).

cum vitiis et concupiscentiis. Orygenes czytał: *Qui Christi carnem crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis*. Hieronim broni Orygenesa, że odczytując tekst ów w ten sposób nie popełnia błędu w wierze. Jeżeli bowiem — mówi Hieronim — jesteśmy członkami Ciała Chrystusowego, ciało nasze jest Ciałem Chrystusowym, a krzyżując i uwalniając od win ciało nasze, krzyżujemy tym samym Ciało Chrystusowe⁵⁰. A więc w Ciele Chrystusowym, którym jest Kościół, znajdują się obecnie jeszcze winy, czyli grzesznicy są członkami Ciała Chrystusowego.

Następnie głosi Hieronim, że jak w arce Noego zgromadzone były różne zwierzęta, tak w Kościele znajdują się różni ludzie — zarówno sprawiedliwi jak grzesznicy⁵⁷. Jak sieci rybackie zagarniają różne ryby, tak nauka ewangeliczna gromadzi w Kościele dobrych i złych, którzy pozostają razem do czasu sądu ostatecznego⁵⁸.

Dwojaki sposób pojmowania przez Hieronima Ciała Mistycznego pozwala nam rozwiązać sprzeczność tkwiącą w tekstach dotyczących stosunku grzeszników do Kościoła. Ilokróć mianowicie Hieronim twierdzi, że grzesznicy nie należą do Ciała Chrystusowego, ma wtedy na uwadze Ciało Chrystusowe jako organizm żyjący pełnym życiem nadprzyrodzonym. Gdy zaś włącza grzeszników do Ciała Mistycznego, uwzględnia wówczas swój drugi sposób pojmowania Ciała Chrystusowego, w którym na pierwszy plan wysuwa się wyznawanie prawdziwej wiary i przyjęcie chrztu.

Św. Hieronim nie określa bliżej przez analogię z członkami ciała ludzkiego miejsca, jakie zajmują grzesznicy w Ciele Chrystusowym. Jedynie w dziele przeciw Jowinianowi można dopatrzyć się pewnego śladu, że być może nazywa Hieronim grzeszników nogami Ciała Chrystusowego, prawdopodobnie z tego powodu, że nogi najłatwiej ulegają zabrudzeniu⁵⁹.

In Gal. III 5, 24 (PL 26, 449 D — 450 D).

Alterc. Lucif. 22 (PL 23, 185 A—D).

⁵⁸ In Mt II 13, 47 (PL 26, 98 B—C).

⁵⁹ Adv. Jovin. II 29 (PL 23, 340 B).

3. HEREZJA I SCHIZMA JAKO CZYNNIK WYKLUCZAJĄCY Z CIAŁA CHRYSTUSOWEGO

Św. Hieronim ma jasny pogląd na istotę herezji i schizmy. W komentarzu listu do Tytusa tłumaczy, że herezja polega na przyjęciu fałszywego, przewrotnego dogmatu⁶⁰. Słowa „dogmat” używa Hieronim na oznaczenie twierdzenia, prawdziwego lub fałszywego, głoszonego w przekonaniu o jego prawdziwości. W tym znaczeniu mówi o dogmatach kościelnych, heretyckich, a nawet pogańskich czy platońskich⁶¹. Herezja jest więc odrzuceniem prawdy głoszonej przez Kościół, a przyjęciem innej, własnej a fałszywej nauki.

Hieronim zna także trochę szersze pojęcie herezji, ale sam zdaje sobie sprawę z tego, że jest ono rozszerzone i mniej właściwe. Wychodząc mianowicie z etymologii słowa herezja — wybór zdania uważanego za lepsze, mówi, że heretykiem w pewnym znaczeniu można nazwać także tego, kto tłumaczy Pismo św. inaczej niż należy, choćby nawet nie odłączył się od Kościoła⁶². Najczęściej jednak używa Hieronim terminu „herezja” w znaczeniu właściwym, rozumiejąc przez nie wyznawanie nauki sprzeciwiającej się prawdom głoszonym przez Kościół.

Schizma zaś polega — zdaniem Hieronima — na odłączeniu się od Kościoła wskutek zatargu z biskupem. Jest więc odstąpieniem nie od nauki Kościoła, lecz oderwaniem się od osób rządzących Kościołem.

Hieronim zauważa jednak, że nie ma ani jednej schizmy, która nie byłaby połączona z herezją, ponieważ odłączający się od Kościoła tworzą sobie własne dogmaty, aby upozorować, że mają głębsze powody odstąpienia od Kościoła niż raczej czysto osobiste. W ten sposób każda schizma jest według Hieronima

⁶⁰ In Tit. 3, 10 (PL 26, 633 A—D).

⁶¹ Cfr. Alterc. Lucif. 28 (PL 23, 190 D — 191 A); Contra Joan. Hieros. 17 (FL 23, 386 A); In Gal. III 5, 5 (PL 26, 457 D); In Ez. V 16, 32 (PL 25, 155 B); In Amos I 3, 11 (PL 25, 1069 B). In Is. I 2, 9. 18 (PL 24, 50 A — 54 B); II 5, 20 (88 B); Comment. in Ps. 5 (Anecd. Maređ. III 1, 13); Tract. in Ps. 5 (Anecd. Maređ. III 2, 15); Tract. in Mc 8, 1—7 (Anecd. Maređ. III 2, 350).

⁶² In Gal. III 5, 19 (PL 26, 445 A—B).

jednocześnie herezją. Dlatego też stosunkowo rzadko wspomina św. Hieronim o schizmach, podczas gdy niewiele jest kart w jego dziełach, na których nie znajduje się słowo herezja lub heretyk. Schizmatyków traktuje bowiem Hieronim na równi z heretykami i w ten sposób odnosi się do nich także to wszystko, co twierdzi o heretykach.

Nie spotykamy u Hieronima żadnego śladu świadczącego, że odróżniał heretyków materialnych od formalnych. Zdecydowanie negatywne stanowisko, jakie zajmuje wobec heretyków nie pozwala mu dostrzec między nimi jednostek, które bez złej woli i nawet bez własnej winy sprzeciwiają się prawdom głoszonym przez Kościół.

Oдноśnie stosunku heretyków do Ciała Chrystusowego Hieronim nie ma nigdy żadnych wątpliwości i nauka jego w tym punkcie jest jasna i zdecydowana. Stale bowiem podkreśla, że heretycy nie należą do Kościoła na równi z żydami i poganami⁶³, są zupełnie oddzieleni i odcięci od Ciała Chrystusowego, którym jest Kościół⁶⁴. Twierdzi, że heretycy z własnej winy opuszczają Kościół-Matkę⁶⁵ i błakają się poza Kościołem nie znając właściwej drogi⁶⁶. Zbawienie więc, które Kościół zapewnia swym członkom, jest dla nich nieosiągalne⁶⁷.

Stanowisko to św. Hieronima jest oczywistą konsekwencją jego tezy o wierze jako warunku przynależenia do Ciała Chrystusowego. Ponieważ heretycy odstępują od prawdziwej wiary, tym samym odcinają się od organizmu Kościoła.

Heretycy nie należąc do Kościoła — Ciała Chrystusowego sami tworzą nową społeczność. Hieronim używa kilkakrotnie ter-

⁶³ Ep. 69, 9 (CSEL 54, 699).

⁶⁴ In Is. VII 18, 4 (PL 24, 256 C—D); 22, 3 (277 A).

⁶⁵ In Tit. 3, 10 (PL 26, 633 C); In Mich. I 1, 10 (PL 25, 1219 A); In Amos I 3, 11 (PL 25, 1069 B); In Ez. V 16, 30 (PL 25, 153 B).

⁶⁶ In Eccles. 10 (PL 23, 1153 B).

⁶⁷ In Ez. VII 23, 21 (PL 25, 228 C); In Is. IV 11, 6 (PL 24, 152 C); In Amos II 4, 7 (PL 25, 1079 B — 1080 A); In Is. VI 14, 15 (PL 24, 228); In Gal. II 3, 27 (PL 26, 395 A); In Ephes. II 4, 5 (PL 26, 528 C).

minu *haereticorum ecclesia*⁶⁸. Naturalnie nie chce przez to powiedzieć, że heretycy mają społeczność na wzór Kościoła prawdziwego, której choćby w ograniczonym zakresie przysługiwałby tytuł kościoła, ponieważ Hieronim wie dobrze, że Kościół jest tylko jeden⁶⁹.

Inne wyrażenie, którego Hieronim używa czasami w odniesieniu do heretyków, najlepiej świadczy o tym, że heretycy daleko odeszli od Kościoła i zatracili podobieństwo do niego. Pisze bowiem w liście 123, że heretycy dzielą jeden Kościół, Matkę wszystkich chrześcijan, na wiele kościołów, które trafniej nazwać trzeba za św. Janem w Obj. 2, 9 raczej synagogami diabła niż zgromadzeniami Chrystusowymi⁷⁰, ponieważ heretycy opuszczając Kościół Chrystusowy przechodzą do synagogi szatana⁷¹.

Jedynie w komentarzu do proroka Habakuka zaznacza Hieronim pewne podobieństwo między Ciałem Chrystusowym, którego Głową jest Chrystus, a demonami, które też mają swoją głowę — Beelzebuba⁷². Brak jednak innych dowodów, iż św. Hieronim nauczał o *corpus diaboli*, będącym odpowiednikiem Ciała Chrystusowego.

Nauka św. Hieronima o Kościele jako Chrystusowym Ciele Mistycznym ogranicza się do powyższych twierdzeń. Cechą jej charakterystyczną jest przede wszystkim duży umiar i trzeźwość. Hieronim zazwyczaj skłonny jest tłumaczyć Pismo św. alegorycznie. Wyjaśniając natomiast naukę Pawłową o Ciele Mistycznym zwraca uwagę głównie na znaczenie dosłowne tekstu listów apostoła.

Szczególnie aktualne są dziś, w okresie encykliki *Mystici Corporis Christi* i *Humani generis*, wypowiedzi Hieronima utożsamiające Ciało Mistyczne z Kościołem rzymsko-katolickim.

⁶⁸ Np. In Eccles. 7 (PL 23, 1125 D); In Ez. X 32, 1 (PL 25, 323 B).

⁶⁹ Comment. in Ps. 67 (Anecd. Mared. III 1, 55—56). Alterc. Lucif. 12 (PL 23, 175 C).

⁷⁰ Ep. 123, 11 (CSEL 56, 84).

⁷¹ In Is. VII 22, 3 (PL 24, 277 A); In Ez. IV 13, 8 (PL 25, 115 C).

In Habac. II 3, 14 (PL 25, 1392 D).

Zainteresowanie budzą próby — bardzo nieśmiałe — wyjaśnienia przez Hieronima natury spójni łączącej Chrystusa — Głowę z Ciałem — Kościołem.

Hieronim nie odczuwa żadnych wątpliwości odnośnie stosunku heretyków i schizmatyków do Ciała Chrystusowego. Jest przekonany, że znajdują się oni poza Kościołem. Niejednakowe są natomiast jego wypowiedzi na temat przynależności grzeszników — jedną z możliwych hipotez wyjaśniających sprzeczne teksty podaliśmy powyżej.

Przedstawione poglądy zapewniają Hieronimowi miejsce w historii teologii Ciała Mistycznego. Jest ono skromne, ginące niemal w cieniu współczesnego mu św. Augustyna, lecz w pełni uzasadnione.